

ПРАКТИКУМ З ЛІНГВІСТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК КОМПОНЕНТ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Світлана Подолук,

к. філол. н, викладач кафедри словесних дисциплін Луцького педагогічного коледжу,
м. Луцьк, Україна, ptaha1920@meta.ua

Наталія Нарихнюк,

викладач кафедри природничо-математичних дисциплін Луцького педагогічного коледжу,
м. Луцьк, Україна, nata.narikhniuk@gmail.com

Анотації

***Мета дослідження.** Сучасний стан розвитку освітнього середовища вимагає підвищення професійної підготовки педагогічних кадрів, у тому числі мовної компетентності. У статті розкрито питання важливості мовної підготовки студентів навчальних закладів педагогічного профілю до майбутньої професійної діяльності в контексті навчання математики та інших навчальних предметів. **Методи дослідження.** Проведено спостереження, визначено типові порушення мовних норм сучасної української літературної мови під час навчальних занять. **Результат.** Наголошено на актуальності розгляду окреслених мовленнєвих проблем та шляхів їх подолання.*

***Ключові слова:** мовні норми, лексичні норми, граматичні норми, типи норм, професійна майстерність, модернізація освіти.*

***Natalia Narykhniuk. Svitlana Podolyuk: Practical work from linguistic literacy as a component of linguistic preparation of future teacher. Purpose of the study.** The current state of the educational environment development requires higher professional teacher training, including linguistic competence. The article deals with the importance of language training for future professional activity of students of the pedagogical institutions in the context of teaching mathematics and other subjects. **Research methods.** The observation has been conducted, the typical violations of the contemporary Ukrainian literary language have been defined during the training sessions. **The result.** It has been stressed on the importance of considering of the outlined speech problems and the ways of their overcoming.*

***Key words:** language norms, lexical norms, grammatical norms, types of norms, professional skills, modernization of education.*

Наталья Нарихнюк. Светлана Подолук. Практикум с лингвистической грамотности как компонент языковой подготовки будущего учителя. Цель исследования. Современный этап развития образования вызывает необходимость повышения профессиональной подготовки педагогических кадров, в том числе, языковой компетентности. *Методы исследования.* В статье раскрыты вопросы важности языковой подготовки студентов учебных заведений педагогического профиля к будущей профессиональной деятельности в контексте обучения математики и других учебных предметов. *Результат.* Определены типичные нарушения языковых норм современного украинского литературного языка во время учебных занятий.

Ключевые слова: языковые нормы, лексические нормы, грамматические нормы, типы норм, профессиональное мастерство, модернизация образования.

Актуальність теми дослідження. Нагальною проблемою сучасного освітнього простору є розгляд проекту Концепції розвитку педагогічної освіти, який до громадського обговорення запропонувало Міністерство освіти й науки. Основною метою Концепції є «модернізація педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації та забезпечення умов для становлення й розвитку сучасних альтернативних моделей розвитку педагогів, які стануть умовою впровадження реформи «Нова українська школа» [8]. Автори Концепції наголошують, що здійснення масштабних освітніх реформ можливе лише за умови модернізації усієї системи підготовки педагогічних працівників, яка може бути реалізована лише в контексті набуття педагогом гідного суспільного статусу. Разом з тим піднімається проблема якості підготовки висококваліфікованих фахівців. Тож йдеться не лише про формальне реформування системи педагогічної освіти, а про комплексну модернізацію освітньої парадигми, зокрема, й про можливість професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників, структури, змісту, організації та методики (технології) навчання, збільшення в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки.

Сучасні тенденції розвитку суспільства, зміни в освітньому середовищі вимагають перегляду методики викладання дисциплін як професійного

напряму, так і загальноосвітньої підготовки. Особливо це стосується підвищення ролі й значення мовної компетентності у професійній сфері. Практично усі прогресивні заклади освіти як державної форми власності, так і приватної, вимагають від фахівця вільного володіння усіма нормами української літературної мови. Відтак ця вимога стає однією з ключових фахових компетентностей майбутніх педагогів.

У такому контексті розвитку освітнього середовища роль педагога у суспільстві набуває нового змісту. Саме вчителю значною мірою надається можливість впливати на інтелектуальний, моральний і культурний рівень громадськості. Адже від рівня його професійної майстерності залежить якість підготовки інших фахівців – його випускників. Цим обумовлюється особлива увага суспільства до педагогічної освіти й тих вимог, які воно висуває до рівня освіти в середній та вищій школі.

Нового наукового переосмислення потребують питання мовної підготовки студентів навчальних закладів педагогічного профілю до майбутньої професійної діяльності в контексті навчання математики та інших навчальних дисциплін, оскільки процес опанування таких знань і способів діяльності впливає на становлення й розвиток загальної культури сучасної людини, формування її свідомості. Варто пам'ятати, що під час вивчення усіх навчальних предметів необхідно звертати увагу на грамотність мовлення. Відтак усі зацентровані проблеми й зумовили вибір теми дослідження. У статті основну вагу приділено вивченню труднощів слововживання та наголошування на заняттях математики. Побіжно згадано типові мовленнєві помилки, що трапляються під час вивчення інших навчальних дисциплін: хімії, біології, географії, історії, української літератури.

Аналіз наукових публікацій з проблеми дослідження. Проблемі вивчення офіційно-ділового стилю та особливостей його мовлення й функціонування української професійної мови присвячено чимало наукових праць відомих мовознавців (Н. Бабич, С. Богдан, А. Коваль, Л. Паламар, О. Пономарів, С. Шевчук та ін.). Попри це, питання професійної мови у контексті

навчання математики, біології, географії та багатьох інших навчальних дисциплін досі залишається маловивченим, що й підкреслює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – зацентувати увагу на типових порушеннях лексичних, орфоепічних, орфографічних, акцентуаційних, граматичних норм сучасної української мови під час вивчення навчальних дисциплін; сформувати вміння аналізу власного мовлення, наголосити на необхідності застосовування набутих знань з теорії сучасної української літературної мови для мовного вираження майбутнього фаху.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження стала зібрана інформація про основні види порушень культури мовлення, грамотності серед студентів педагогічного коледжу. Шляхом спостереження було виявлено ряд типових мовленнєвих помилок, що й стало предметом вивчення нашого дослідження. Застосувавши описовий та філологічний метод роботи, ми змогли прийти до предметних висновків.

Виклад основного матеріалу. Впродовж десятиліть мовою ділового спілкування в Україні вважалась російська. За багато років «пасивного» існування в Україні цей стиль втратив власну термінологію, а вироблення власних стандартів, форм та структур, що творилися б засобами української мови, не розвинув. Саме тому нині у діловому мовленні маємо типову ситуацію: безліч слів-кальок – лексем, що запозичені з російської мови. Почасти мовці й не звертають увагу на те, що використовують слова, не властиві рідній мові. Відтак вживання кальок засмічує, спотворює українську літературну мову. Натомість в українському словнику є власне українські слова, які близькі українцям не лише за граматичним складом та орфоепічними нормами, а й мають національне значення, є ознакою історичного поступу нації. Нині ж це питання особливо актуальне. Ми переконані, що статус державності української мови поверне діловому стилеві його національні прикмети, що будуть узгоджуватися з міжнародними стандартами.

Досконале володіння нормами сучасної української літературної мови для сучасного педагога надзвичайно важливе. Тому труднощі української словозміни та слововживання, правильна вимова слів, термінів, побудова словосполучень, особливості використання іншомовних та власне українських слів у професійному мовленні розглядаються у Луцькому педагогічному коледжі на кожному занятті «Української мови (за професійним спрямуванням)». Разом з тим практика переконує, що зацентровані питання актуальні під час вивчення різних навчальних дисциплін. З огляду на окреслену проблему, вважаємо за необхідне звернути додаткову увагу на порушення мовних норм сучасної української літературної мови, зокрема, на труднощі словозміни й слововживання опорних термінів під час вивчення ряду навчальних предметів, зокрема, математики, біології, географії тощо.

У професійному мовленні необхідно дотримуватись загальноприйнятих мовленнєвих норм, стандартів, певних взірців, адже унормованість – головна ознака літературної мови.

Мовними нормами у сучасній українській літературній мові називають уніфіковані, традиційні, найбільш поширені, свідомо фіксовані стандарти реалізації мовної системи, обрані в процесі суспільної комунікації [6, 19].

Норми літературної мови — прийняті у суспільній практиці людей правила вимови, вживання слів, граматичних форм, побудови словосполучень і речень [6, 19].

Розрізняють такі основні типи норм:

- *орфоепічні* (норми вимови звуків і словосполучень), *лексичні* (норми вживання слів);
- *графічні* (норми запису звуків на письмі), *орфографічні* (правила написання слів та їхніх частин);
- *граматичні* (норми вживання граматичних форм слів, побудова словосполучень і речень);
- *пунктуаційні* (правила постановки розділових знаків);

- *стилістичні* (правила відбору мовних засобів відповідно до умов спілкування).

До мовлення фахівця нині висувають цілий ряд вимог. Воно повинне бути грамотним, логічним, яскравим, багатим. Мовне багатство людини щонайперше залежить від уміння користуватися лексичним складом мови (синонімами, антонімами, паронімами, фразеологізмами, запозиченими словами та іншими лексико-семантичними категоріями). І навпаки. Псують мову плеоназми, тавтологія, кальки з російської мови, просторічні елементи, мовні штампи, жаргонізми.

Найчастіше у своєму мовленні студентська молодь допускається помилок, що стосуються порушення правил вживання слів. Так, зокрема, на заняттях з математики випадки **порушення лексичних норм** трапляються внаслідок неправомірного вживання слів-кальок з російської мови. Наведемо приклади найтиповіших лексичних помилок.

Таблиця 1

<i>Запозичене з російської</i>	<i>Українське</i>
<i>Вид</i>	<i>Форма, вигляд</i>
<i>Границі</i>	<i>Межі</i>
<i>Граничний</i>	<i>Крайовий</i>
<i>Лишній</i>	<i>Зайвий</i>
<i>Загрузка</i>	<i>Навантаження</i>
<i>не чисто</i>	<i>не суто</i>
<i>Одинаково</i>	<i>Однаково</i>
<i>Одиничний</i>	<i>Поодинокий</i>
<i>Пропуск</i>	<i>Прогалина</i>
<i>Пересилка</i>	<i>Пересилання</i>
<i>Розбивка</i>	<i>Розбиття</i>
<i>Четверть</i>	<i>чверть</i>
<i>Численний</i>	<i>Чисельний</i>
<i>Шестисотий</i>	<i>Шістсотий</i>
<i>Ячейка</i>	<i>Комірка</i>
<i>Рисунок</i>	<i>Малюнок</i>

<i>Ноль</i>	<i>Нуль</i>
-------------	-------------

Окремої уваги заслуговують правила написання власних іншомовних назв. Зокрема, правопис прізвищ учених-математиків: *Аполлоній, Бернуллі, Бессель, Больцано, Бюффон, Гаусс, Гіппократ, Гобс, Грамм, Ейлери, Кавальєрі, Крістоффель, Куммер, Лагерр, Лаплас, Мерсенн, Папп, Пелль, Раабе, Фур'є.*

У діловому стилі викликають труднощі не тільки пошуки потрібного слова, а й **вибір граматичної форми.**

Таблиця 2

Особливості орфоенії і словозміни математичних термінів

<i>Абсциса, -и,</i>	<i>грань, -і,</i>	<i>логарифм, -а,</i>
<i>алгоритм, -у,</i>	<i>дециметр, -а,</i>	<i>максимум, -у,</i>
<i>апліката, -и,</i>	<i>диференціал, -а,</i>	<i>масштаб, -у,</i>
<i>аргумент, -у,</i>	<i>діаметр, -а,</i>	<i>метод, -у,</i>
<i>арккосинус, -а,</i>	<i>дільник, -а,</i>	<i>мінімум, -у,</i>
<i>арккотангенс, -а,</i>	<i>добуток, -тку,</i>	<i>модуль, -я,</i>
<i>арктангенс, -а,</i>	<i>екстремум, -у,</i>	<i>моменту, -у,</i>
<i>афінна (геометрія),</i>	<i>ефект, -у,</i>	<i>нуль, -я,</i>
<i>базис, -у,</i>	<i>зворотний, -ого,</i>	<i>об'єкт, -а,</i>
<i>біном, -а</i>	<i>зчисленна (множина),</i>	<i>параметр, -у,</i>
<i>біт, -а,</i>	<i>інтеграл, -а,</i>	<i>радикал, -а,</i>
<i>вектор, -а</i>	<i>інтервал, -у,</i>	<i>сегмент, -а,</i>
<i>вигляд, -у,</i>	<i>ірраціональність, -ості,</i>	<i>синус, -а,</i>
<i>випадок, -дку,</i>	<i>катет, -а,</i>	<i>траєкторія, -ї,</i>
<i>від'ємник, -а,</i>	<i>квадрат, -а,</i>	<i>трильйон, -а,</i>
<i>відрізок, -зку,</i>	<i>коефіцієнт, -а,</i>	<i>функціонал, -а,</i>
<i>вісь, осі,</i>	<i>конус, -а,</i>	<i>хорда, -и,</i>
<i>горизонт, -у,</i>	<i>контур, -а,</i>	<i>циліндр, -а,</i>
<i>градус, -а,</i>	<i>котангенс, -а,</i>	<i>циркуль, -я.</i>

Важливою умовою дотримання мовних норм на заняттях математики є також **правильне наголошування слів.** У числівниках, що закінчуються на –

десят, наголос припадає на останній склад: наприклад, *п'ятдесяТ*, *сімдесяТ*.
У числівниках, що закінчуються на – *адцять*, наголошений передостанній склад: наприклад, *дванАдцять*, *вісімАдцять*.

У деяких словах наголос не піддається правилам, його потрібно запам'ятати.

Таблиця 3

<i>визначнИк</i>	<i>новИй</i>	<i>нескінчЕнність</i>
<i>довІдник</i>	<i>посерЕдині</i>	<i>вИпадок</i>
<i>нескінчЕнність</i>	<i>запитАння</i>	<i>ознАка</i>
<i>кіломЕтр</i>	<i>добУток</i>	<i>зАкрут</i>
<i>сантимЕтр</i>	<i>дужкИ</i>	<i>планіМЕтр</i>
<i>дециМЕтр</i>	<i>хОрда</i>	<i>рОзріз</i>
<i>заголОвок</i>	<i>змістовИй</i>	<i>змістОвний</i>
<i>асиметрІя</i>	<i>каталОг</i>	<i>одноразОвий</i>
<i>симетрІя</i>	<i>рАзом</i>	<i>бюлетЕнь</i>

У статті подано лише загальні рекомендації застосування мовних норм на заняттях математики. Окремі складні мовленнєві ситуації варто з'ясувати за спеціальними термінологічними словниками.

Варто зауважити, що порушення лінгвістичних норм трапляються й у процесі вивчення інших начальних предметів. Побіжно зауважимо, що, практично під час вивчення усіх дисциплін варто особливу увагу приділяти наголошуванню слів. Так, для прикладу, на заняттях історії, української культури та дисципліни «Людина і світ» слід звернути увагу на наголошування таких слів: *хоругвА*, *отАман*, *стАтуя*, *визвОльний*, *данИна*, *єретИк*, *літОписний*, *рИнковий*, *тризУб*, *бюлетЕнь*, *ціннИк*, *індУстрія*, *маркЕтинг*, *оптОвий*, *перЕпис*.

Не завжди наголошують правильно й на уроках хімії. Зокрема, слова *перЕкис*, *надлИшок* потребують додаткової уваги.

На заняттях біології варто звернути увагу на наголошування таких слів: *кАмбала, кропивА, Олень, навИч, осетЕр, слИна, тім'янИй, щЕлена, спИна, парАліч*. На заняттях географії: *чорнОзем, сільськогосподАрський, жерлО, джерелО, течіЯ, руслО, рівнИна*.

Під час вивчення української літератури найчастіше помилки у наголошуваннях слів трапляються у таких словах: вірші, заГадка, псевдонІм, рукОпис, фОрзац, травестІя, читАння, віршовИй, діалОг, довІдник, завдАння, заКладка (у книзі).

Результати роботи та ключові висновки. Отже, опанування літературної мови, фахової термінології та оволодіння системою мовних норм – актуальні завдання мовної підготовки майбутніх вчителів. Курс "Українська мова (за професійним спрямуванням)", який активно розробляється й викладається у Луцькому педагогічному коледжі, покликаний сформувати національно мовну особистість фахівця.

Перспективи подальшого вивчення означеної проблеми бачаться нами у розробці взаємозв'язків з вузькофаховими дисциплінами, в підготовці інтегрованих занять, які сприяли б кращому засвоєнню студентами фахової термінології, підвищували мовленнєву компетентність.

Джерела та література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003.
2. Довідник з культури мови / за ред. С. Єрмоленко. – Київ : Вища школа, 2005.
3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – Київ : Академія, 2007.
4. Мацюк З. Українська мова професійного спрямування : навч. посіб. / З. Мацюк, Н. Станкевич. – Київ : Каравела, 2008.
5. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч. посібник / О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.
6. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення : підручник / С. В. Шевчук. – [Вид. 2-ге, доп. і перероб.] – Київ : Атіка, 2004. – 592 с.
7. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. – 3-є вид., випр. і допов./ С.В. Шевчук, І.В.Клименко – К.: Алерта, 2012. – 696 с.
8. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

References

1. Babych N. D. Praktichna stylistika i kultura ukrainskoi movi / N. D. Babych. – Lviv : Svit, 2003.
2. Dovidnik z kultury movi / za red. S. Yermolenko. – Kiyiv : Vyscha shkola, 2005.
3. Matsko L. I. Kultura ukraiinskoi fakhovoi movi / L. I. Matsko, L. V. Kravets. – Kiyiv : Akademiya, 2007.
4. Matsyuk Z. Ukrayinska mova profesiinoho spryamuvannya : navch. posib. / Z. Matsyuk, N. Stankevych. – Kiyiv : Karavela, 2008.
5. Semenoh O.M. Kultura naukovo ukrainskoi movi: navch. posibnk / O.M. Semenoh. – K.: VTS «Akademiya», 2010. – 216s.
6. Shevchuk S. V. Ukrainske dilove movlennya : pidruchnik / S. V. Shevchuk. – [Vid. 2-ge, dop. i pererob.] – Kiyiv : Atika, 2004. – 592 s.
7. Shevchuk S.V., Klymenko I.V. Ukrayinska mova za profesiynim spryamuvanniam: Pidruchnik. – 3-ye vid., vipr. i dopov./ S.V. Shevchuk, I.V. Klymenko – K.: Alerta, 2012. – 696 s.
8. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2019 р.